

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Indeling in perioden	7
Historische vaardigheden	8

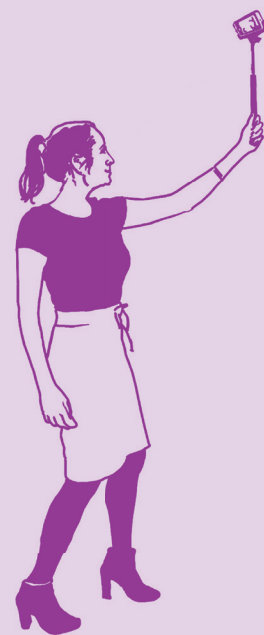
Tijdvak 9: Wereldoorlogen **14**

9.1 Toenemende spanningen in Europa rond 1900	16
9.2 De Eerste Wereldoorlog	21
9.3 Van Russische Revolutie tot totalitaire Sovjet-Unie	27
9.4 De economische wereldcrisis in de jaren dertig	32
9.5 Het fascisme in Italië en het nationaalsocialisme in Duitsland	37
9.6 De Tweede Wereldoorlog	44
9.7 De ontwikkeling van het antisemitisme in Europa en de Holocaust	49
9.8 De Duitse bezetting van Nederland en de bevrijding	55
<i>Leerdoelen en vragen tijdvak 9</i>	61

Tijdvak 10: Eenwording en verdeeldheid **66**

10.1 Koloniën worden onafhankelijk	68
10.2 Het ontstaan van blokvorming in Europa	78
10.3 Het verloop en einde van de Koude Oorlog	84
10.4 Europese samenwerking vanaf de Tweede Wereldoorlog	90
10.5 Sociaal-culturele veranderingen en toenemende pluriformiteit	97
10.6 De wereld in verbinding	104
<i>Leerdoelen en vragen tijdvak 10</i>	111

Index begrippen	114
Overzicht begrippen tijdvak 1 - 8	117
Tips voor het leren van geschiedenis	118

9.1

Toenemende spanningen in Europa rond 1900

→ Waardoor ontstonden er spanningen in Europa rond 1900?

- Wat waren belangrijke ontwikkelingen in Europa rond 1900?
- Wat waren voordelen van de technologische vooruitgang in Europa rond de eeuwwisseling?
- Welke nadelen had de technologische vooruitgang in Europa rond het begin van de twintigste eeuw?
- Wat waren de oorzaken voor het ontstaan van spanningen in Europa vanaf 1900?

Een dag uit het leven van een Europese burger rond 1900: Jeanne

Jeanne bezoekt, net als miljoenen anderen, de wereldtentoonstelling van Parijs. Daar valt ze van de ene verbazing in de andere. Ze is net aangekomen met de metro, die in minder dan anderhalf jaar tijd onder de stad is aangelegd. Toen ze uit het station kwam, zag ze de Eiffeltoren boven de stad uittorenen. Die is speciaal voor de wereldtentoonstelling gebouwd. En nu ziet ze de nieuwste uitvindingen van meer dan veertig landen. Duitsland heeft een stoomlocomotief ontwikkeld die honderdtwintig kilometer per uur kan rijden en Amerika presenteert de eerste roltrap. Frankrijk, Jeanne's eigen land, toont trots een eerste model van een vliegtuig. De militaire afdeling pronkt met de nieuwste wapens, zoals mitrailleurs. Jeanne kan haar ogen niet geloven, wat een vooruitgang!

ONTWIKKELINGEN IN EUROPA ROND 1900

Het einde van de negentiende en begin van de twintigste eeuw was een tijdperk vol veranderingen. Drie belangrijke ontwikkelingen kenmerken Europa rond 1900. Ten eerste was er een sterke bevolkingsgroei in Europa. Ook waren veel mensen verhuisd vanaf het platteland en in steden gaan wonen (**verstedelijking**²). Europese steden werden daardoor groter dan ooit. In de grootste steden van Europa (Londen, Parijs, Berlijn en Wenen) woonden miljoenen mensen bij elkaar.

Ten tweede kwamen er nieuwe en snellere **transportmogelijkheden**, waardoor mensen zich makkelijker konden verplaatsen. In 1885 werd de eerste auto gebouwd. De eerste metro reed toen al in Londen. Ook Parijs legde snel daarna een metronetwerk aan, voor de wereldtentoonstelling van 1900. In 1903 steeg in Amerika het eerste vliegtuig op. Door deze uitvindingen konden mensen steeds grotere afstanden in steeds minder tijd afleggen.

Afb. 1 Parijs tijdens de wereldtentoonstelling van 1900, waar de nieuwste uitvindingen en wetenschappelijke ideeën werden gepresenteerd.

Ten derde ontwikkelden **communicatiemiddelen** zich zeer snel. Daardoor kon je een boodschap aan veel mensen brengen. De uitvinding van elektriciteit maakte nieuwe apparaten en communicatiemiddelen mogelijk. De cinematograaf van de broers Lumière toonde

bewegende beelden. De radio werd een nieuw communicatiemiddel en er kwamen telefoonaansluitingen bij mensen thuis. **Cultuur**¹, kennis en informatie konden daardoor snel worden overgebracht naar een groot publiek.

VOORDELEN VAN DE VOORUITGANG

Dankzij de vooruitgang in de wetenschap en technologie hadden mensen veel vertrouwen in de toekomst. Voor dit optimistische tijdperk wordt een Franse term gebruikt: **belle époque**, wat 'mooi tijdperk' betekent. Veel Europeanen geloofden dat de mens de wereld kon verbeteren met wetenschap en technologie. Ook op cultureel gebied gebeurde er veel: schilders, schrijvers en muzikanten experimenteerden met nieuwe stijlen en ideeën. Er was bovendien sociale vooruitgang. De **emancipatiebewegingen**² zorgden voor langzaam verbeterende omstandigheden voor vrouwen en arbeiders. Veel Europeanen hadden een positief gevoel over de toekomst.

NADELEN VAN DE VOORUITGANG

De vooruitgang had ook nadelen. Sommige regeringen gebruikten de nieuwe communicatiemiddelen om **propaganda** te verspreiden. Met propaganda manipuleerden ze het volk via de radio en bioscoop om steun te krijgen voor hun ideeën. Ze waren negatief over bepaalde bevolkingsgroepen en verspreidden nepnieuws om burgers te misleiden. Wat een regering zelf verkeerd deed of welke acties mislukten, werd bewust uit het nieuws gehouden of verdraaid.

Ook werd de technologie gebruikt om allerlei nieuwe wapens te ontwikkelen. Het nieuwe machinegeweer kon honderden schoten per minuut lossen en marineschepen werden groter dan ooit. Ook werden er chemische wapens ontwikkeld: wapens die giftige stoffen bevatten om de tegenstander te doden of verwonden. De wapenindustrie draaide op volle kracht en wapens werden steeds groter en krachtiger. Er kwam in Europa zelfs een **wapenwedloop** op gang, waarbij veel Europese landen de meeste en beste wapens in handen wilden krijgen.

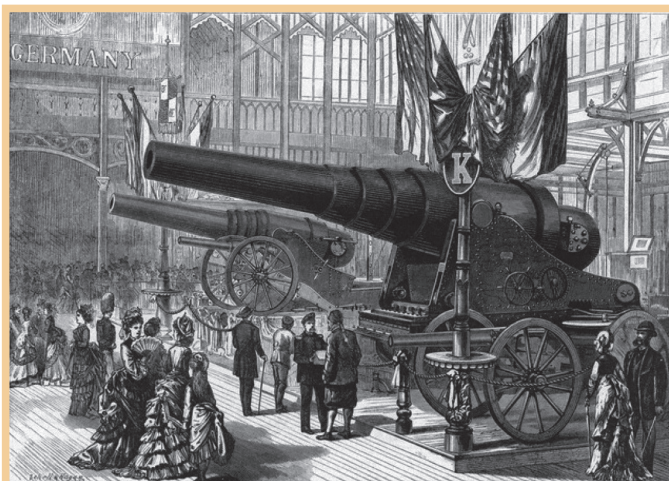
SPANNINGEN IN EUROPA

Europese landen investeerden niet zonder reden in wapens aan het begin van de twintigste eeuw. Want ondanks het vertrouwen in de toekomst tijdens de belle époque liepen de spanningen tussen Europese landen op. Er waren meerdere oorzaken van deze spanningen.

Een van die oorzaken was het **modern imperialisme**² en het bijbehorende **kolonialisme**². Europese landen wilden elk een zo groot mogelijk **wereldrijk**². Vooral Duitsland wilde meer macht. Duitsland was pas sinds

Afb. 2 Dit schilderij uit 1907 past perfect bij de **belle époque**. Je ziet de vrolijkheid van de dansende mensen. En maar liefst de helft van het schilderij gaat over een belangrijke vernieuwing: elektrisch licht. Het is ook een voorbeeld van de culturele ontwikkelingen: het schilderij is niet realistisch, zoals eerder, maar focust op kleur en het overbrengen van een gevoel.

Afb. 3 Presentatie van de nieuwste kanonnen op een wereldtentoonstelling. Dankzij technologische vernieuwingen en de **wapenwedloop** werden wapens groter en krachtiger dan ooit.

1871 één land en wilde ook koloniën, zoals de andere Europese landen. Engeland, dat het grootste wereldrijk had, voelde zich bedreigd door de opkomst van het nieuwe land Duitsland.

Daarnaast hadden Duitsland en Frankrijk in 1870 en 1871 een oorlog gevoerd, die Duitsland won. Duitsland

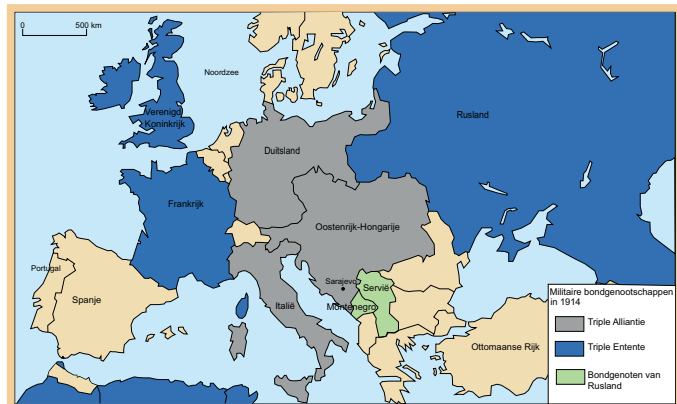
kreeg daarmee het industriegebied Elzas-Lotharingen in handen, dat Frankrijk terug wilde. Dit gebied was namelijk heel belangrijk voor het maken van wapens.

Bovendien was het **nationalisme**² in alle Europese landen sterk gegroeid. Mensen waren trots op hun land, cultuur en volk en voelden zich superieur aan andere landen. Dit gevoel beter te zijn dan andere landen komt ook naar voren in het moderne imperialisme. Er ontstond een sfeer waarin Europese landen met elkaar wilden strijden om zo te bewijzen wie het beste was. Ook ontstonden er spanningen tussen verschillende bevolkingsgroepen binnen een land. Deze gevoelens van haat tegenover andere bevolkingsgroepen werden versterkt door politieke propaganda.

HET ONTSTAAN VAN BONDGENOOTSCHAPPEN

Als gevolg van de spanningen verenigden Europese landen zich in **bondgenootschappen**. Frankrijk, Rusland en Groot-Brittannië gingen samenwerken als de **Triple Entente**. In de **Triple Alliantie** steunden Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en Italië elkaar. De bondgenoten beloofden elkaar te helpen als een van hen werd aangevallen. Nederland sloot zich niet aan bij een bondgenootschap en wilde **neutraal zijn**. Het Nederlandse leger was niet sterk genoeg om oorlog te voeren. Ook had Nederland koloniën die het niet kwijt wilde raken in een strijd om grondgebied. Het wilde daarom geen deel uitmaken van de spanningen binnen Europa en koos geen kant.

In Europa dacht men dat de bondgenootschappen zouden zorgen dat er vrede bleef. Het tegenovergestelde bleek waar. Door de bondgenootschappen kon een conflict tussen twee landen juist snel uit de hand lopen, omdat de bondgenoten voor elkaar op moesten komen. Zo kon er aan het begin van de twintigste eeuw een wereldwijd conflict ontstaan: de Eerste Wereldoorlog.

Afb. 4 Militaire **bondgenootschappen** in Europa aan het begin van de twintigste eeuw.

BEGRIPPEN

belle époque: een term die gebruikt wordt voor de optimistische periode rond 1900 (letterlijk 'mooi tijdperk'). Mensen hadden vertrouwen in de toekomst door de groeiende welvaart en wetenschappelijke vooruitgang in Europa.

bondgenootschap: afspraak tussen landen om elkaar te helpen bij een oorlog.

communicatiemiddelen: manieren om informatie te verspreiden. Vroeger waren dat bijvoorbeeld kranten, telegraphen en radio. Nu zijn dat televisie en internet.

neutraal zijn: niet meedoen aan een oorlog of geen partij kiezen in een conflict.

propaganda: manipulatie van burgers door regeringen, waarbij zij hun eigen ideeën of politiek promoten en bevolkingsgroepen tegen elkaar opzetten.

transportmogelijkheden: manieren om mensen en goederen te vervoeren, zoals auto's, treinen en schepen.

Triple Alliantie: bondgenootschap van voor de Eerste Wereldoorlog tussen Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en Italië.

Triple Entente: bondgenootschap van voor de Eerste Wereldoorlog tussen Frankrijk, Rusland en het Verenigd Koninkrijk.

wapenwedloop: strijd tussen landen om de meeste, sterkste en modernste wapens te hebben.

Verwerking

1. Wat zijn drie belangrijke ontwikkelingen in de Europese samenleving rond 1900?
2. Waarom past de wereldtentoonstelling van 1900 in Parijs goed bij de ontwikkelingen in Europa in die tijd?
3. Rond de eeuwwisseling werden allerlei nieuwe uitvindingen gedaan.
 - a. Noem een uitvinding op het gebied van communicatie.
 - b. Noem een uitvinding op het gebied van transport.
 - c. Noem een uitvinding op het gebied van industrie.
4. Wat is het belangrijkste kenmerk van de belle époque?
5. Wat waren twee negatieve gevolgen van de wetenschappelijke en technologische vooruitgang rond 1900?
6. Noem drie oorzaken van het ontstaan van spanningen in Europa vanaf 1900.
7. Waarom vochten Duitsland en Frankrijk om hetzelfde industriegebied?
8. In de twintigste eeuw werden twee bondgenootschappen gevormd als gevolg van de spanningen in Europa.
 - a. Hoe heetten de bondgenootschappen die werden gevormd?
 - b. Noem per bondgenootschap welke landen erin zaten.
9. Terwijl een aantal Europese landen zich verenigden in bondgenootschappen, bleef Nederland neutraal. Waarom wilde Nederland geen kant kiezen?
10. De bondgenootschappen waren bedoeld om een oorlog minder aantrekkelijk te maken, maar dit pakte anders uit. Waardoor zorgden de bondgenootschappen er juist voor dat een conflict snel uit de hand kon lopen?

Toepassing en inzicht

Bron 1

De Titanic voer in de nacht van 14 op 15 april 1912 tegen ijsschotsen en zonk. Deze ramp gebeurde tijdens de eerste reis van het schip. Meer dan 1500 passagiers overleden.

Toepassingsvraag met bron

Gebruik bron 1.

11. De Titanic was een heel modern schip vol luxe. De makers van het schip wilden laten zien hoe snel je de Atlantische Oceaan (tussen Engeland en New York) kon oversteken. Mensen dachten dat het schip niet kon zinken. Toch ging het bij de eerste reis al mis.

Waarom is de Titanic een goed voorbeeld van de algemene stemming rond 1900?

10.1

Koloniën worden onafhankelijk

→ Hoe verliep de dekolonisatie na de Tweede Wereldoorlog?

- Waarom ontstonden na de Tweede Wereldoorlog nationalistische onafhankelijkheidsbewegingen in koloniale gebieden?
- Wat veranderde er in de twintigste eeuw in de relatie van Nederland met de kolonie Indonesië?
- Hoe werden Indonesië en Suriname onafhankelijk van Nederland?
- Welke gevolgen heeft het koloniale verleden voor de banden tussen landen nu?

Een dag uit het leven van een burger tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog: Irwan

Irwan zit met zijn vrienden Sutomo en Wisnu op de veranda. Ze drinken thee en praten over het nieuws. Irwan kan niet geloven dat er een Indonesische president is. Na de jaren van Japanse bezetting en Nederlandse overheersing is het eindelijk aan de Indonesiërs om zichzelf te besturen. Hij hoort van zijn vrienden dat Soekarno en Hatta de onafhankelijkheid hebben verklaard. Irwan vindt de onafhankelijkheid een mooi begin, maar het liefst zou hij een ander soort bestuur willen voor Indonesië. Hij heeft gehoord over het communisme en dat lijkt hem wel wat. Hij gaat vanmiddag naar een bijeenkomst van de communistische jongeren waarbij hij zich wil aansluiten. Misschien kan hij dan wel meevechten voor de toekomst van Indonesië!

KOLONIALISME IN DE TWINTIGSTE EEUW

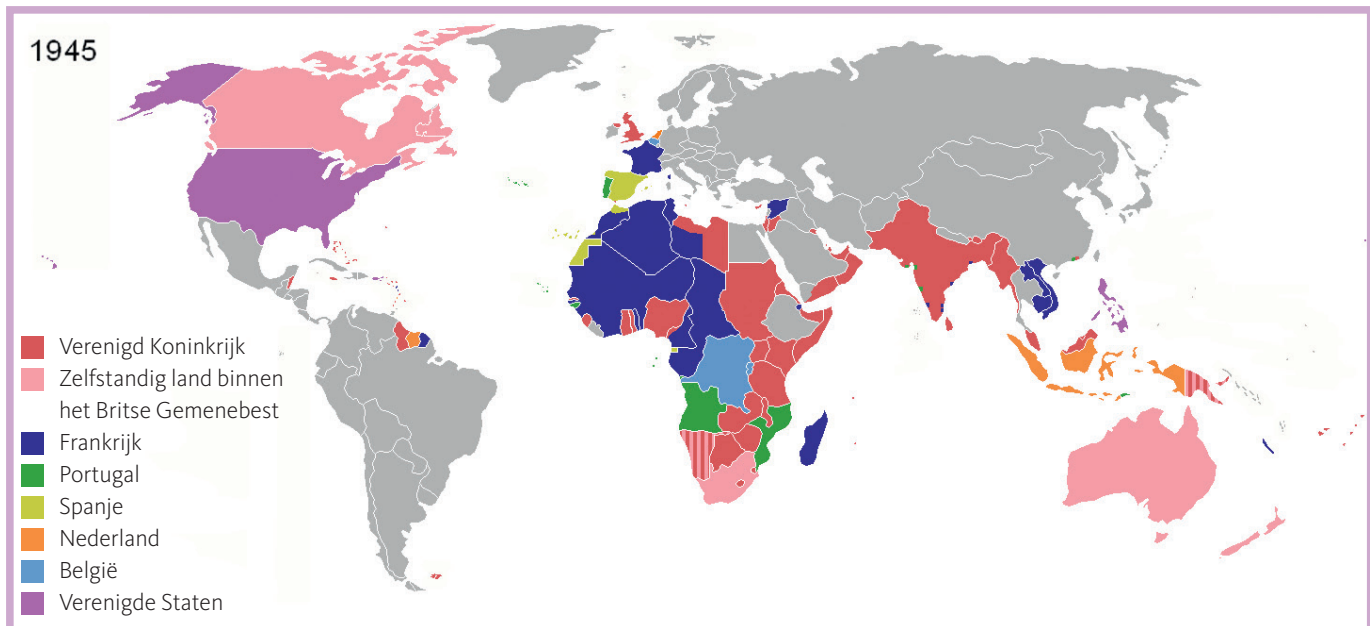
Met kolonialisme en modern imperialisme hadden Europese landen in de achttiende en negentiende eeuw een groot deel van de wereld overgenomen. Daarmee gingen ze in de twintigste eeuw onverminderd door. De Europese landen breidden hun koloniale gebieden uit. Daarnaast veroverden landen die eerder geen koloniën hadden nieuwe gebieden in Afrika. Zo eiste België het huidige Congo op en nam Italië grote delen van Noord- en Oost-Afrika in bezit. Nederland vergrootte met geweld zijn macht over Indonesië, en noemde die kolonie Nederlands-Indië. Nederland voerde daar meerdere oorlogen om gebied te veroveren, zoals de Atjehoorlog (1873-1904).

In de tweede helft van de twintigste eeuw veranderden de verhoudingen. Na de **Tweede Wereldoorlog** wilden steeds meer koloniën onafhankelijk zijn. Er kwamen nieuwe ideeën op over het recht om jezelf te besturen. Bovendien waren veel Europese landen ver-

zwakt door de oorlog. De koloniën zagen daarin een kans onafhankelijkheid te eisen. In sommige landen ging dat proces redelijk vreedzaam, zoals bij het onafhankelijk worden van India van Groot-Brittannië. In andere gebieden werd een flinke strijd gevoerd, zoals in Indonesië. Hoe die tot stand kwam en verliep, lees je in deze paragraaf.

NIEUWE POLITIEK VOOR INDONESIË

Hoewel de Nederlandse staat aan het einde van de negentiende eeuw erg profiteerde van de grondstoffen en arbeid van Indonesië, begonnen Nederlanders vraagtekens te zetten bij het hebben van koloniën. In 1901 kondigde koningin Wilhelmina aan dat Nederland een **'ethische politiek'** ging toepassen. De Nederlandse staat wilde meer aandacht besteden aan onderwijs, gezondheidszorg en de economische ontwikkeling van Indonesië. Hoewel deze politiek leidde tot verbeteringen, stelde Nederland minder geld beschikbaar dan nodig was. Daardoor bleven de resultaten beperkt en

Afb. 1 Koloniën in 1945.

profiteerden lang niet alle Indonesiërs ervan. Met de blik van nu kun je je dus afvragen hoe ethisch deze politiek was. Ook deze politiek was gebaseerd op ongelijkheid, waarbij de Nederlandse bezetter zijn visie op cultuur en onderwijs wilde opleggen aan de Indonesiërs en het gebied wilde blijven besturen.

Voor de meeste Indonesiërs veranderde de 'ethische politiek' dus weinig. Sommige mensen kregen wel beter onderwijs. Zij ontwikkelden in de loop van de twintigste eeuw kritische ideeën over de Nederlandse overheersing. Die mensen hebben een belangrijke rol gespeeld in de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging, omdat ze werkten aan het idee van een gezamenlijke, Indonesische identiteit. Hierdoor groeide het nationalistische gevoel in Indonesië. Dat was nieuw in die tijd, omdat in Indonesië veel mensen woonden met allerlei verschillende religies, talen en achtergronden. Ze voelden zich dus niet automatisch met elkaar verbonden. Eerst verenigden mensen zich daarom vooral in kleine groepjes om te strijden voor onafhankelijkheid, zoals **communisten** en moslims. Zij wilden allemaal een onafhankelijk Indonesië, maar hadden wel een ander toekomstbeeld voor dat onafhankelijke land. In 1927 werd de PNI (Partai Nasional Indonesia) als nationale partij voor de onafhankelijkheid opgericht. Dit was een belangrijke stap naar een onafhankelijk verenigd Indonesië.

JAPAN EN DE AZIATISCHE KOLONIËN

De koloniën in Azië wilden dat de Europese heerschappij zou stoppen. Europeanen hadden de lokale bewoners eeuwenlang onderdrukt en uitgebuit. In steeds meer landen kwamen groepen die streidden voor onafhanke-

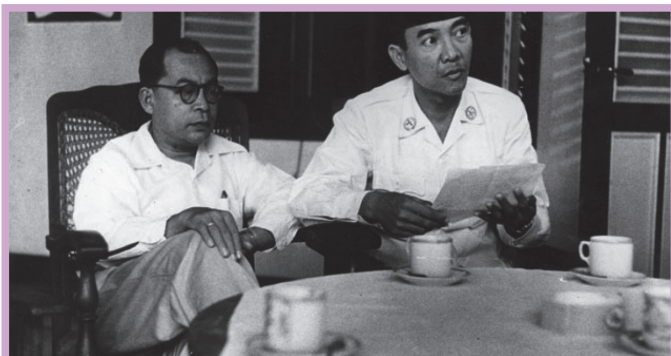
lijkheid. Toen Japan tijdens de Tweede Wereldoorlog aanbood om samen te werken, waren veel van die onafhankelijkheidsbewegingen meteen enthousiast. Dat was ook het geval in Indonesië. Samen met de Japanners werden de Europeanen met gemak verdreven. Ook namen zij veel Europeanen gevangen en sloten hen op in **interneringskampen**. Zowel burgers als militairen werden in dat soort kampen gevangengezet. Er was daar weinig eten en slechte hygiëne, en de Japanse leiding gaf strenge straffen als de gevangenen hun regels overtraden.

Japan had de koloniën onafhankelijkheid beloofd, maar onder hun bezetting ging de uitbuiting gewoon door. De Japanners dwongen de oorspronkelijke bewoners van de vroegere Europese koloniën om voor hen te werken en namen hun grondstoffen in om oorlog te voeren. Japan bezette een groot deel van Zuid- en Zuidoost-Azië in de eerste helft van de twintigste eeuw.

INDONESISCHE ONAFHANKELIJKHEID

Op 15 augustus 1945 gaf Japan zich over aan de **geallieerden** en kwam er een einde aan de Tweede Wereldoorlog. De Indonesische nationalisten roken hun kans en handelden snel. Op 17 augustus riepen ze de onafhankelijkheid van Indonesië uit. Soekarno werd de president van de nieuwe regering, Mohammed Hatta werd de eerste **minister-president**². De revolutie verspreidde zich over de Indonesische eilanden. Dit was het begin van een jarenlange strijd tussen de Indonesiërs, die onafhankelijk wilden zijn, en de Nederlanders, die het land opnieuw als kolonie wilden bezetten en besturen.

Hatta en Soekarno wilden geen gewapende opstand, maar de **pemoeda's** (een verzameling van Indonesische

Afb. 2 Mohammed Hatta (links) en Soekarno (rechts).

communistiche jeugdgroepen) vochten met veel geweld voor de bevrijding van Indonesië. Met name de eerste maanden na het uitroepen van de onafhankelijkheid waren zeer gewelddadig. Deze periode noemen we in Nederland ook wel de **bersiap**. Bersiap is een Maleisisch woord, dat 'wees paraat' of 'geef acht' betekent, een strijdkreet die de vrijheidstrijders vaak riepen. De pemoeda's vochten tegen mensen die volgens hen schuldig waren aan het koloniale bestuur, zoals Nederlanders, Indische Nederlanders (mensen die afstamden van vaak Nederlandse mannen en Indonesische vrouwen) en in sommige gevallen Chinezen.

AFSPRAKEN TUSSEN INDONESIË EN NEDERLAND

Nederland zag de nieuwe Indonesische regering als verraders die met de Japanners hadden samengewerkt in de Tweede Wereldoorlog. Daarom accepteerden ze de nieuwe leiders niet. Ze wilden dat Indonesië weer de kolonie Nederlands-Indië werd. In het najaar van 1945 droegen de Japanners de macht over Indonesië over aan een van de geallieerden: Groot-Brittannië. Het Nederlandse leger probeerde Indonesië terug te veroveren, maar werd niet toegelaten door de Britten. De Britten vonden dat de Indonesiërs en Nederlanders met elkaar moesten overleggen over de beste oplossing.

Indonesië en Nederland probeerden met onderhandelingen tot een overeenkomst te komen. Zo sloten ze op 15 november 1946 het **Akkoord van Linggajati**. Daarmee erkende Nederland voor een deel het gezag van de Indonesische regering. Ook bedachten Indonesië en Nederland met dit akkoord een systeem waarbij Indonesië meer vrijheid zou krijgen, maar Nederland nog wel wat invloed zou houden. Van beide kanten was er direct al veel kritiek op het akkoord. Voor Indonesiërs ging het akkoord niet ver genoeg en veel Nederlanders vonden juist dat ze te veel hadden weggegeven.

KOLONIALE OORLOG

Het **Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL)** begon in 1947 een grote militaire aanval. Nederland noemde dit een **politionele actie**. Daarmee deden de

Nederlanders alsof de operatie een ingreep was van de politie. Ze presenteerden deze als een actie om de orde in Indonesië te herstellen. In werkelijkheid was het een militaire aanval op de Indonesische staat. De term politionele actie was bedoeld om het echte doel (een militaire aanval om macht te veroveren) te verbergen en om steun in eigen land voor de actie te krijgen.

Deze eerste aanval ging van beide kanten met veel geweld gepaard, al was dat van Nederlandse kant op veel grotere schaal dan van Indonesische kant. Er kwam veel internationale kritiek op de oorlog. In 1945 waren de **Verenigde Naties (VN)** opgericht. Deze organisatie zette zich in voor internationale veiligheid. Door druk van de VN en meerdere andere landen sloten Nederland en Indonesië een staakt-het-vuren in 1947, waarbij werd afgesproken dat de twee partijen elkaar niet meer zouden aanvallen. Ze probeerden opnieuw samen te onderhandelen. Maar ondertussen ging het geweld door. Zo vermoordden Nederlandse soldaten slechts een paar maanden later honderden Indonesische mannen in het dorp Rawagede. De onderhandelingen liepen stuk, want beide partijen wilden de macht.

In december 1948 begon het KNIL een tweede militaire aanval (aangekondigd als tweede politionele actie). De Nederlanders veroverden alle grote steden en namen de Indonesische leiders gevangen. Tijdens de onafhankelijkheidsoorlog heeft het KNIL veel Indonesische soldaten én burgers gedood. Inmiddels is bekend dat het Nederlandse leger in deze oorlog ook **oorlogsmisdaden** heeft gepleegd, zoals het gebruik van extreem geweld.

EINDE VAN DE ONAFHANKELIJKHEIDSTRIJD

Als resultaat van de internationale kritiek namen de Verenigde Naties in januari 1949 het besluit om de Indonesische regering te herstellen. De Verenigde Staten dreigden alle economische hulp die Nederland kreeg voor de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog (zie **10.2 Het ontstaan van blokvorming in Europa**) te pauzeren als ze zich niet zouden terugtrekken uit Indonesië. Met name vanwege de internationale druk besloot Nederland de strijd met Indonesië te stoppen. Op 27 december 1949 werd Indonesië officieel overgedragen aan de regering van Soekarno en Hatta. Vanaf dat moment erkende Nederland de Indonesische onafhankelijkheid. In Indonesië wordt 17 augustus 1945 als moment van onafhankelijkheid aangehouden. Nederland erkende deze datum pas in 2005.

De oorlog kostte ongeveer 3000 Nederlandse en Nederlands-Indonesische soldaten hun leven. De exacte hoeveelheid slachtoffers aan Indonesische kant is onbekend, maar het is waarschijnlijk dat er meer dan 100.000 Indonesische doden zijn gevallen.

Afb. 3 Indonesische soldaten in 1949.

KNIL-MILITAIREN MOETEN KIEZEN

Na de oorlog ontstond er onrust rondom soldaten die hadden gevochten in het KNIL. Naast Nederlanders vochten namelijk ook mensen van de lokale Indonesische bevolking mee. Met name mensen uit de Molukken (een aantal eilanden in het oosten van Indonesië) stonden bekend als betrouwbare, goede soldaten voor het KNIL. Toen de oorlog was afgelopen, mochten zij kiezen of ze onderdeel werden van het Nederlandse leger of van het Indonesische leger. Dit waren twee onaantrekkelijke opties dus velen van hen maakten geen keuze. Nederland dwong hen daarna met hun gezinnen naar Nederland te verhuizen. In eerste instantie zou dit een tijdelijk verblijf worden, dus er werd weinig voor hen geregeld. De Molukkers woonden in kampen en er werd geen moeite gedaan om hen te laten integreren. Het was voor hen daarom moeilijk om een leven op te bouwen, ook omdat veel van hen niet in Nederland wilden blijven. Het duurde nog jaren voor het tot de Nederlandse regering doordrong dat de Molukkers in Nederland zouden blijven en zij iets meer ondernam om de Molukkers onderdeel te laten zijn van de Nederlandse samenleving. Veel mensen waren ontevreden met hoe zij door Nederland zijn 'bedankt' voor hun trouwe dienst in het KNIL.

ONAFHANKELIJKHEID VAN SURINAME EN DE NEDERLANDSE ANTILLEN

Ook andere koloniën van Nederland werden onafhankelijk na de Tweede Wereldoorlog. Suriname werd al sinds 1667 door Nederland bezet. Op de **plantages**² dwongen Nederlanders tot slaaf gemaakte mensen om te werken onder vreselijke omstandigheden. In 1863 werd de slavernij officieel afgeschaft, maar zij moesten nog tien jaar op de plantages blijven werken (voor een laag loon). Er was zo goed als geen aandacht voor de vreselijke dingen die Nederland had gedaan tijdens de slavernij. Iemand die hier verandering in wilde brengen was Anton de Kom. Hij schreef een boek over het slavernijverleden om te zor-

Afb. 4 In november 1949 werden er in Den Haag gesprekken gevoerd over het einde van de oorlog in Indonesië.

gen dat mensen er meer over konden leren. Daarnaast gaf hij lezingen. Omdat de Nederlanders bang waren dat hij voor te veel onrust zou zorgen in Suriname, zetten ze hem gevangen en dwongen ze hem naar Nederland te komen. Op die manier zou hij in Suriname minder invloed hebben.

Ook na de afschaffing van de slavernij hield Nederland Suriname als kolonie. In 1954 zorgde het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden voor meer vrijheid. Hierin werd afgesproken dat Suriname een autonoom land werd binnen het Nederlandse koninkrijk, met een eigen regering. Ditzelfde gold voor de eilanden van de toenmalige Nederlandse Antillen (nu Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten).

Afb. 5 Anton de Kom zette zich in voor meer kennis over het slavernijverleden en de gevolgen daarvan.

Nederland bleef verantwoordelijk voor defensie en buitenlandse politiek.

Anders dan in Indonesië was er in Suriname geen sterke roep vanuit het volk om meer onafhankelijkheid. Dat kwam deels door de diverse bevolkingsgroepen. In Suriname woonden veel verschillende volken met verschillende achtergronden. Er was daardoor weinig nationalisme. Bovendien waren veel mensen in eerste instantie tevreden met de afspraken uit 1954. En ten derde was Suriname economisch afhankelijk van de financiële steun van Nederland. Die wilden ze niet verliezen als het land echt onafhankelijk werd.

In 1973 werd Henck Arron premier van Suriname. Hij was juist wel een voorstander van onafhankelijkheid en wilde daarvoor strijden. Dat sloot goed aan bij de ideeën in de Nederlandse regering: die vond ook dat Suriname onafhankelijk moest worden. Ten eerste paste dat in de tijd, waarin **zelfbeschikkingsrecht** en onafhankelijkheid van landen belangrijk waren. Daarnaast wilde de Nederlandse regering zorgen dat er minder Surinamers naar Nederland zouden verhuizen. Zolang Suriname onderdeel was van het Koninkrijk der Nederlanden konden zij gemakkelijk verhuizen naar Nederland. Na de onafhankelijkheid hadden zij niet meer automatisch de Nederlandse identiteit en zou dat moeilijker worden. De onafhankelijkheid ging daardoor snel: op 25 november 1975 (Srefidensi Dey) werd Suriname officieel onafhankelijk. Deze onafhankelijkheid was dus vooral van bovenaf opgelegd. Dat maakte de start van het nieuwe land moeilijk.

De vroegere Nederlandse Antillen werden door het statuut van 1954 één zelfstandig land binnen het Koninkrijk der Nederlanden, bestaande uit zes verschillende eilanden. Dat klinkt misschien vreemd, maar het is wel vaker zo dat één land uit meerdere eilanden bestaat. Denk maar aan Indonesië. In 1986 scheidde Aruba zich af en werd het een eigen land binnen het Koninkrijk. In 2010 hielden de Nederlandse Antillen op te bestaan. Curaçao en Sint Maarten kregen dezelfde status als Aruba. En de BES-eilanden (Bonaire, Saba en Sint Eustatius) werden bijzondere gemeentes van Nederland. De Nederlandse wet geldt ook daar, maar dan aangepast aan lokale omstandigheden. Er wordt daar bijvoorbeeld (onder andere) Nederlands gesproken, maar je betaalt er niet met de euro.

VERDERE DEKOLONISATIE

In de jaren vijftig werden veel Aziatische koloniën (weer) een onafhankelijk land. Niet alleen Indonesië streed in de jaren na de Tweede Wereldoorlog voor onafhankelijkheid, ook in andere landen was er een proces van **dekolonisatie**. In sommige gevallen ging dat een stuk minder gewelddadig dan in Indonesië. Zo werd

Afb. 6 Feest in de Surinaamse hoofdstad Paramaribo bij de onafhankelijkheid in 1975.

Maleisië in 1957 onafhankelijk van Groot-Brittannië na een periode van onderhandelingen tussen Britse en Maleisische leiders.

Toen Vietnam onafhankelijk wilde worden van Frankrijk resulteerde dat juist wel in een gewelddadige oorlog. De Verenigde Staten hadden zelf geen koloniën, maar mengden zich wel regelmatig in de onafhankelijkheidsstrijd. In principe vonden de VS dat landen zichzelf moesten besturen, ze waren dus voorstander van zelfbeschikkingsrecht. Maar ze waren ook bang voor de communistische bewegingen in Aziatische landen. Daarom steunden ze in eerste instantie de Nederlandse oorlog in Indonesië, omdat het communisme ook populair was onder Indonesische verzetsstrijders. De VS wilden voorkomen dat die communistische strijders aan de macht zouden komen. En om het communisme in Vietnam neer te slaan, streed Amerika mee in de bloedige Vietnamoorlog (zie **10.3 Het verloop en einde van de Koude Oorlog**).

In Afrika kwam de strijd voor onafhankelijkheid iets later op gang dan in Azië. Zo werd Ghana in 1957 onafhankelijk van Groot-Brittannië en de Democratische Republiek Congo in 1960 van België.

EN NU?

Het proces naar onafhankelijkheid ging in veel landen niet zonder slag of stoot. Het duurde vaak langer dan gehoopt en ging soms gepaard met veel geweld. Ook daarna bleek het niet altijd makkelijk een goede relatie op te bouwen met de vroegere kolonisator. Terwijl de weg naar onafhankelijkheid voor Suriname redelijk soepel verliep, is de relatie tussen Nederland en

Toepassing en inzicht

Bron 1

Met de troonrede van 1901 start koningin Wilhelmina de 'ethische politiek':

Als Christelijke Mogendheid is Nederland verplicht in den Indischen Archipel de rechtspositie der inlandsche Christenen beter te regelen, aan de Christelijke zending op vaster voet steun te verleen, en geheel het regeeringsbeleid te doordringen van het besef, dat Nederland tegenover de bevolking dezer gewesten een zedelijke roeping heeft te vervullen.

Toelichting:

De Christelijke zending is een beweging die het christendom in Indonesië verspreidt.

Een zedelijke roeping betekent dat Nederland vond dat het Indonesië moest verheffen.

Vraag over standplaatsgebondenheid

Gebruik bron 1.

15. Deze tekst sprak de Nederlandse koningin uit naar het Nederlandse parlement op Prinsjesdag. Op Prinsjesdag geeft de Nederlandse koning(in) een toespraak waarin hij of zij vertelt hoe het beleid er in het komende jaar uit ziet.
- Leg aan de hand van deze bron uit dat de 'ethische politiek' gebaseerd was op een idee van ongelijkwaardigheid.
 - Leg uit of je op basis van deze bron iets kunt zeggen over wat men "in den Indischen Archipel" zou vinden van de 'ethische politiek'.
 - De 'ethische politiek' wordt ook weleens omschreven als een "vorm van verlicht kolonialisme". Leg deze term uit, waarbij je ook ingaat op de idealen van de verlichting.

Vraag over betekenis geven aan en oordelen over het verleden

16. Op 17 augustus 1945 spreekt Soekarno in zijn tuin de volgende tekst uit: "Wij, het volk van Indonesië, roepen hierbij de onafhankelijkheid van Indonesië uit. Zaken betreffende de machtsovername en andere kwesties zullen op ordelijke wijze en in zo kort mogelijke tijd worden geregeld. In naam van het Indonesische volk, Soekarno en Hatta." Daarna wordt de nieuwe Indonesische vlag gehesen, in het bijzijn van enkele tientallen aanhangers van de Indonesische onafhankelijkheid.
- Geef twee redenen waarom het verklaarbaar is dat dit slechts een kleinschalig evenement was.
 - Bedenk hoe dit nieuws in Nederland werd ontvangen.

Vraag over standplaatsgebondenheid

17. In het KNIL dienden niet alleen Nederlanders, maar ook Indo's (deel Indonesisch, deel Europees), Indonesiërs en mensen van andere volken van de Indonesische eilanden. Waarom denk je dat veel Indonesiërs met de Nederlanders meevochten in plaats van met de Indonesische nationalisten?

Vraag over standplaatsgebondenheid

18. Het proces van onafhankelijkheid is in Indonesië heel anders beleefd dan in Nederland. Je gaat een tijdlijn maken van belangrijke gebeurtenissen in het proces van onafhankelijkheid. Laat je tijdlijn beginnen in 1900 en eindigen in 1950.
- Maak eerst een tijdlijn die je zou kunnen gebruiken in een schoolboek voor geschiedenisles in Indonesië. Welke gebeurtenissen zijn voor die leerlingen belangrijk? Geef ook per gebeurtenis aan of dit een positieve of negatieve gebeurtenis voor Indonesië was.
 - Maak nu een tijdlijn vanuit Nederlands perspectief.
 - Vergelijk jouw tijdlijnen met de tijdlijnen van een klasgenoot. Bespreek de keuzes die jullie hebben gemaakt en de verschillen die jullie zien.

Bron 3

Een fragment uit het boek van Anton de Kom:

Wanneer wij, kleine [n-woord]jongens, kinderen of kleinkinderen van slaven, op school les in de Vaderlandsche Geschiedenis kregen, dan was dat natuurlijk de geschiedenis der blanke krijgslieden. Voor de klas stonden de eerwaarde Tilburgsche broeders en onderwezen ons in de heldendaden van Piet Hein en de Ruiters, van Tromp en de Evertsen en Banckert. Wij, zwarte kinderen op de achterste banken (de voorste waren bestemd voor zoons en dochters van Europeanen) martelden onze hoofden om er de jaartallen van Hollandsche, Beiersche en Bourgondische Gravenhuizen in te pompen. Wij, die met den stok gestraft werden wanneer wij het waagden binnen de schoolmuren onze eigen 'Surinaamsche taal' te spreken, moesten in geestdrift raken voor de opstandigheid van Claudius Civilis en de dappere Verlaten van Willem den Zwijger. Wij, die de namen van de opstandelingen Bonni, Baron en Joli Coeur tevergeefs in onze geschiedenisboekjes zochten, beijverden ons om vlug en nauwgezet voor het examen de namen en jaartallen op te dreunen der Nederlandsche gouverneurs, onder wier bewind men onze vaders als slaven ingevoerd heeft. En het systeem werkte. Geen beter middel om het minderwaardigheidsgevoel bij een ras aan te kweeken, dan dit geschiedenisonderwijs waarbij uitsluitend de zonen van een ander volk worden genoemd en geprezen. Het heeft lang geduurd voor ik mijzelf geheel van de obsessie bevrijd had, dat een [n-woord] altijd en onvoorwaardelijk de mindere zijn moest van iederen blanke.

Toelichting:

in geestdrift raken = enthousiast worden
beijverden ons = deden ons best

Vraag over representativiteit

Gebruik bron 3.

21. In dit fragment beschrijft Anton de Kom het onderwijs in Suriname.
- Leg aan de hand van dit fragment uit waarom representativiteit in het onderwijs belangrijk is.
 - Wat vind jij van het huidige geschiedenisonderwijs: vind jij jezelf en jouw achtergrond goed genoeg terug?
 - Leg aan de hand van dit fragment uit welk doel Anton de Kom met zijn boek had.

Bron 4

In Curaçao staat dit monument, ter ere van de verzetsstrijder Tula.

Vraag over erfgoed

Gebruik bron 4.

22. Tula leefde in de achttiende eeuw op Curaçao en kwam in opstand tegen de slavernij. Hij was de leider van de grootste opstand in de geschiedenis van de toenmalige Nederlandse Antillen. Hij werd door de Nederlands leiding opgepakt en ter dood gebracht met een marteldood. In 2010 werd hij uitgeroepen tot nationale held van Curaçao.
- Waarom is het logisch dat Tula juist in 2010 deze status kreeg?
 - Het monument is geplaatst op de plek waar zijn onthoofde lichaam de zee in werd gegooid. Het staat in een buitenwijk, verborgen achter een groot hotelcomplex. Er zijn mensen die vinden dat het beeld verplaatst zou moeten worden. Geef een argument voor en een argument tegen verplaatsing van het beeld.